
Krzysztof Zaorski

OBCHODY 100–LECIA SĄDOWNICTWA ADMINISTRACYJNEGO W POLSCE

W 2022 r. przypada 100. rocznica utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego, protoplasty sądownictwa administracyjnego we współcześnie znanej nam postaci. Funkcjonujący w latach 1922–1939 Najwyższy Trybunał Administracyjny był pierwszym sądem administracyjnym o ogólnokrajowym zasięgu działania, któremu przedwojenny prawodawca powierzył kontrolę legalności działalności administracji¹. Współcześnie tego rodzaju sądowną kontrolę sprawuje Naczelny Sąd Administracyjny.

W ramach informacji o otwarciu Najwyższego Trybunału Administracyjnego w „Gazecie Sądowej Warszawskiej” sprzed stu laty napisano:

„Odtąd Państwo Nasze zyskuje w Trybunale ostoję praworządności, obywatele mogą żywić nadzieję, że obecnie znajdą istotną opiekę swych praw, zaś władze

---

¹ NTA w specyficzny sposób funkcjonował jeszcze w latach 1945–1948. Wówczas, wobec wojenny zniszczeń Warszawy, jego siedzibę NTA ulokowano wraz SN w Łodzi przy ulicy Piotrkowskiej 151. Grupie sędziów i urzędników NTA wydano legitymacje służbowe i wypłacano wynagrodzenia, ale jednocześnie nie umożliwiono wykonywania podstawowej dla każdego sądu funkcji, tj. funkcji orzeczniczej. W piśmie Prezydium Rady Ministrów do Ubezpieczalni Społecznej w Łodzi z dnia 11 listopada 1948 r. zakomunikowano, że NTA został zlikwidowany z dniem 31 października 1948 r. oraz że kierujący jego pracami przedwojenny prezes Roman Moraczewski w tej samej dacie został przeniesiony w stan spoczynku. Archiwum Państwowe w Łodzi, Ubezpieczalnia Społeczna w Łodzi, sygn. 82625, k. 51.

administracyjne znajdują w wyrokach Najwyższego Trybunału Administracyjnego należyte wskazania przy wykonywaniu swoich obowiązków”².

Naczelny Sąd Administracyjny, jako spadkobierca i kontynuator zapoczątkowanego przed stu laty dzieła sądowej kontroli legalności działań władz przez odrębną magistraturę sądową, uznał za zaszczyt i obowiązek upamiętnienia swojego przedwojennego poprzednika. Uczynił to zresztą nie po raz pierwszy. Dość wspomnieć, że w dniu 4 grudnia 2017 r., a więc w przededniu obchodów stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości, w Naczelnym Sądzie Administracyjnym została zorganizowana konferencja naukowa *W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego*, która zaowocowała wydaniem publikacji jubileuszowej pod tym samym tytułem³. Z okazji obchodów tego jubileuszu, staraniem Naczelnego Sądu Administracyjnego, na fasadzie budynku przedwojennego Trybunału umieszczono tablicę upamiętniającą tę zasłużoną instytucję Drugiej Rzeczypospolitej, jej założycieli, sędziów i pracowników.

Awers i rewers medalu wybitego z okazji 100-lecia Najwyższego Trybunału Administracyjnego

Intencją Naczelnego Sądu Administracyjnego jako organizatora obchodów 100-lecia była z jednej chęć wywołania refleksji na temat znaczenia i roli jaką Najwyższy Trybunał Administracyjny odegrał w procesie odbudowy państwowości polskiej po 123 latach zaborów; z drugiej zaś podkreślenia roli przedwojennego i współczesnego sądownictwa administracyjnego jako strażnika praworządności i gwaranta poszanowania praw jednostki. W pokoleniowej sztafecie prawniczej NSA i NTA odgrywają bowiem tożsamą rolę. Dano temu

² „Gazeta Sądowa Warszawska” 1922, nr 43, s. 364.

³ *W 95. rocznicę utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego 1922–2017*, pod red. naukową A. Rossmanith, Warszawa 2019. Publikacja zawiera artykuły uznanych i cenionych profesorów: Doroty Malec, Marka Wąsowicza, Adama Redzika, Arkadiusza Berezy, Roberta Jastrzębskiego i Wojciecha Szafraniego. W publikacji można odnaleźć także artykuł autora niniejszego sprawozdania pt. *Sędziowie i urzędnicy Najwyższego Trybunału Administracyjnego w latach 1945-1948 (z perspektywy powojennych planów wznowienia działalności sądownictwa administracyjnego)*.

symboliczny wyraz przez wykorzystanie w logo obchodów wizerunku orła z szeroko rozpostartymi skrzydłami wzorowany na płasko-rzeźbie zamieszczonej nad wejściem do historycznej siedziby NTA.

Główne wydarzenia jubileuszowe skoncentrowano wokół dwóch zasadniczych dat pamiętnego 1922 r., a więc po pierwsze – daty 3 sierpnia jako dnia uchwalenia przed stu laty ustawy o Najwyższym Trybunale Administracyjnym⁴ oraz po drugie – daty 23 października jako dnia uroczystej inauguracji działalności przedwojennego Trybunału⁵. Miejsca, w których zorganizowano wspomniane wydarzenia również nie były przypadkowe.

3 sierpnia 2022 r., a więc w stulecie uchwalenia przywołanej wyżej ustawy, w gmachu *Collegium Nobillium*, w którym do wybuchu II wojny światowej funkcjonował Najwyższy Trybunał Administracyjny, Prezes NSA Jacek Chlebny dokonał uroczystego otwarcia wystawy pt. *100. rocznica utworzenia Najwyższego Trybunału Administracyjnego*.

W celu przygotowania wystawy sięgnięto do zasobów kilkunastu instytucji krajowych i zagranicznych oraz zbiorów z kolekcji prywatnych. Zamysłem twórców wystawy⁶, było bowiem z jednej strony zaprezentowanie osiągnięć NTA, sylwetek jego prezesów i sędziów; z drugiej zaś ukazanie przedwojennej magistratury sądowej i związanych z nią osób na tle ważnych wydarzeń z historii Polski. W ślad za tym w ramach wystawy przypomniano między innymi: Jana Sawickiego – współtwórcę ustawy o Najwyższym Trybunale Administracyjnym, Pierwszego Prezesa NTA w latach 1922-1928; Bronisława Helczyńskiego – członka Komisji Kodyfikacyjnej RP, Pierwszego Prezesa NTA w latach 1934-1939; prezesa NTA Stefana Łaszewskiego – pierwszego wojewodę pomorskiego; sędziego Karola Olpińskiego – pierwszego wojewodę tarnopolskiego, sędziego Franciszka Szafrana – ofiarę zbrodni katyńskiej, czy sędziego Józefa Pomianowskiego – zmarłego w KL Auschwitz. Jednocześnie ekspozycja pozwoliła odnotować i podkreślić wkład NTA w rozwój prawodawstwa, nauk admini-

⁴ Dz.U. Nr 67, poz. 600.

⁵ Pierwsze informacje dotyczące inauguracji NTA ukazały się w prasie już w dniu 23 października 1922 r. Zob. „Gazeta Warszawska” 1922, nr 289, s. 1; „Kurier Informacyjny i Telegraficzny” (wydanie wieczorne) 1922, nr 169, s. 1; „Przegląd Wieczorny” 1922, nr 239, s. 2; „Kurier Warszawski” (wydanie wieczorne) 1922, nr 291, s. 3. Kolejne uzmianki ukazały się także następnego dnia. Zob. „Nasz Kurjer” 1922, nr 286, s. 2; „Polska Zbrojna” 1922, nr 289, s. 2; „Express Poranny” 1922, nr 24, s. 3; „Kurier Polski” 1922, nr 291, s. 4; „Kurier Poranny” 1922, nr 290, s. 5; „Gazeta Poranna” 1922, nr 290, s. 4; „Rzeczpospolita” (wydanie poranne) 1922, nr 290, s. 5. W przywołanym wyżej numerze 43 „Gazety Sądowej Warszawskiej z 1922 r. omyłkowo wskazano, że otwarcie NTA nastąpiło w dniu 25 października 1922 r. Taką też datę można odnaleźć w literaturze przedmiotu. Zob. np. *Pierwsze nominacje sędziowskie w Najwyższym Trybunale Administracyjnym*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2000, nr 5, s. 221.

⁶ Wystawę (tablice) przygotowali pracownicy NSA (Krzysztof Zaorski – autor scenariusza wystawy, Przemysław Florjaniowicz-Błachut, Piotr Popławski, Anna Rossmannith – współpraca merytoryczna i redakcja), przy współudziale IPN (Paulina Żak – autor projektu graficznego).

stracyjnych, ukształtowanie administracji, a więc jego państwowotwórczą rolę. Szczególną ozdobę omawianej wystawy stanowiły wyeksponowane tego dnia: oryginalna toga i biret prezesa NTA, łańcuch sędziowski używany przez sędziów NTA, oraz liczne dokumenty (w tym także ukazujące warsztat sędziowski) i pamiątki rodzinne z kolekcji prywatnej potomka sędziego NTA Karola Olpińskiego⁷. Kolekcja ta – co warto odnotować – była prezentowana publicznie po raz pierwszy.

Otwarcie wystawy poprzedziła uroczysta sesja, w której udział wzięli: Małgorzata Paprocka – sekretarz stanu w Kancelarii Prezydenta RP, byli Prezesi NSA: prof. Adam Zieliński, prof. Janusz Trzciniński, prof. Roman Hauser, wiceprezesi NSA – Jan Rudowski oraz Jerzy Siegień, Hieronim Kulczycki – Szef Kancelarii Prezesa NSA, Małgorzata Król – Zastępca Dyrektora Archiwum Akt Nowych w Warszawie, rektor warszawskiej Akademii Teatralnej prof. Wojciech Malajkat, a także sędziowie NSA, sędziowie NSA w stanie spoczynku oraz pracownicy administracji sądowej.

W okolicznościowym przemówieniu Prezes NSA Jacek Chlebyński podkreślił, że pomimo dotkliwych doświadczeń historycznych i braku, przez dziesięciolecia po II wojnie światowej, sądownictwa administracyjnego, dorobek przedwojennego Trybunału pozostaje nadal niezwykle istotny zarówno dla zachowania tradycji myśli demokratycznej, jak i współczesnego orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego.

Wymownym i symbolicznym zarazem akcentem omawianej odsłony obchodów jubileuszowych było odczytanie przez profesora Wojciecha Malajkata fragmentów przemówienia, jakie z okazji inauguracji działalności NTA wygłosił jego Pierwszy Prezes Jan Sawicki. Następnie zgromadzeni wysłuchali wykładu profesora Huberta Izdebskiego poświęcony NTA, a po jego zakończeniu – koncertu duetu skrzypcowo-fortepianowego⁸.

Główne obchody 100-lecia odbyły się 25 października 2022 r. Tego dnia o godzinie dziewiątej, w katedrze archidiecezji warszawskiej na Starym Mieście w Warszawie, kardynał Kazimierz Nycz odprawił uroczystą mszę świętą w intencji sędziów i pracowników NTA i NSA. W nabożeństwie udział wzięli sędziowie i pracownicy NSA. Wspomnieć trzeba, że przed stu laty, w dniu otwarcia NTA, w katedrze warszawskiej uroczystą mszę świętą odprawił arcybiskup metropolita warszawski kardynał Aleksander Kakowski.

⁷ Ekspozycja składała się z piętnastu tablic wystawienniczych (z opisami w językach polskim i angielskim) oraz pięciu gablot, w ramach czego przedstawiono historię NTA na tle dokumentów, zdjęć i pamiątek z epoki. Jej aranżacją zajęli się pracownicy NSA (K. Zaorski i Dariusz Dąbrowski).

⁸ Szerzej zob. <https://www.nsa.gov.pl/100-rocznica-utworzenia-nta/uroczyste-otwarcie-wystawy-poswieconej-najwyzszemu-trybunalowi-administracyjnemu,news,312,908.php>. Pod adresem wskazanej strony internetowej można odnaleźć nie tylko zdjęcia z wydarzenia, ale także zapoznać się z treścią tablic wystawienniczych.

Dalsza część obchodów jubileuszowych tego dnia została zorganizowana w jednym z najważniejszych gmachów dla polskiej państwowości, „świadku naszej historii”, tj. na Zamku Królewskim w Warszawie⁹.

Obchody rozpoczęły się o godzinie jedenastej od przemówienia Prezesa NSA Jacka Chlebnego, który przypomniał historię i doniosłą rolę jaką NTA odegrał w odrodzonej Rzeczypospolitej. Prezes NSA zaapelował o współdziałanie w budowaniu zaufania do sądownictwa administracyjnego, ponieważ, jak podkreślił:

„tylko dzięki wspólnej pracy i wzajemnemu szacunkowi wszystkich władz możemy razem kształtować dobrą teraźniejszość polskiego sądownictwa administracyjnego - w interesie obywateli poszukujących ochrony prawnej, w interesie administracji publicznej oczekującej jasnych wskazań co do działania zgodnego z prawem oraz w interesie przyszłych pokoleń, które będą korzystać z dorobku naszego orzecznictwa”¹⁰.

Po przemówieniu Prezesa NSA Prezydent RP Andrzej Duda wręczył odznaczenia państwowe sędziom Naczelnego Sądu Administracyjnego w stanie spoczynku. Za wybitne zasługi w działalności na rzecz rozwoju prawa administracyjnego w Polsce Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski odznaczeni zostali sędziowie Barbara Adamiak i Adam Bącał, zaś Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski sędziowie Wojciech Chróścielewski i Maria Czapska-Górniewicz. Ponadto Prezydent RP wręczył dwadzieścia osiem Złotych Medali za Długoletnią Służbę, nadanych za wzorowe, wyjątkowo sumienne wykonywanie obowiązków wynikających z pracy zawodowej zasłużonym pracownikom sądownictwa administracyjnego w Polsce.

Następnie zgromadzeni w Sali Wielkiej wysłuchali przemówienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy.

„Międzynarodowy, uroczysty wymiar obchodów stulecia nowoczesnego sądownictwa administracyjnego w Polsce, to kolejna okazja, aby z dumą zaprezentować je, jako część polskiego dorobku kulturowego, naukowego i prawnego. To sposobność, aby wiedzę o dokonaniach naszych poprzedników pogłębić, zniuansować, a jednocześnie zaprezentować ją naszym przyjaciołom i partnerom zagranicznym. Osiągnięcia polskich prawników przyczyniły się bowiem do umocnienia aksjologicznych fundamentów tożsamości oraz cywilizacyjnej i politycznej spójności Europy, a szerzej – także i wspólnoty euroatlantyckiej”

⁹ W Sali Rady, bezpośrednio przylegającej do najbardziej reprezentacyjnej i największej sali Zamku – Sali Balowej, zaproszeni goście mogli zapoznać się z historią NTA zapisaną na 15 wspomnianych wyżej tablicach wystawienniczych.

¹⁰ Szerzej na temat uroczystości i treści przemówień zob. <https://www.nsa.gov.pl/100-rocznica-utworzenia-nta/glowne-uroczystosci-obchodow-100-lecia-utworzenia-najwyzszego-trybunalu-administracyjnego,news,312,913.php>.

– podkreślił na wstępie Prezydent Rzeczypospolitej. W dalszej części przemówienia zaakcentował zaś, że

„polskie sądownictwo administracyjne – jego ustrój, dorobek orzeczniczy, a także zajmująca się nim polska jurysprudencja – konsekwentnie rozwija się w zgodzie z jego naczelną ideą czy wręcz racją jego istnienia. To znaczy służy ono umacnianiu i praktycznej realizacji idei praworządności, demokratycznego państwa prawa oraz praw człowieka. Patząc z perspektywy stu lat, można postawić tezę, że NTA wypełnił postawione przed nim zadania i na trwałe wpisał się w tę chlubną część historii polskiego wymiaru sprawiedliwości. Mówiąc o dorobku NTA i częściowym kontynuowaniu jego tradycji przez współczesne sądownictwo administracyjne, należy też patrzeć w przyszłość, identyfikując nowe wyzwania i przygotowując się do sprostania im”.

W dalszej części uroczystości zgromadzeni wysłuchali przemówień Rzecznika Praw Obywatelskich prof. Marcina Wiącka oraz występującego w imieniu delegacji zagranicznych Wiceprezesa Stowarzyszenia Rad Stanu i Najwyższych Sądów Administracyjnych Unii Europejskiej (ACA – Europe), Prezesa Najwyższego Sądu Administracyjnego Finlandii Kari Kuusiniemi oraz okolicznościowego listu Prezesa Rady Ministrów Mateusza Morawieckiego, który został odczytany przez Prezesa NSA.

Szczególnym momentem uroczystości zamkowych było wręczenie przez Prezesa NSA „Łańcucha Honorowego Sędziego Naczelnego Sądu Administracyjnego” prof. Adamowi Zielińskiemu, Prezesowi NSA w latach 1982-1992. Nie kryjąc wzruszenia były Prezes NSA wypowiedział wówczas trzy wymowne zdania:

„Cześć niezależnym sądom. Cześć niezawisłym sędziom. Niech żyje Polska”.

Sesję zamkową zakończył koncert duetu skrzypcowo-fortepianowego i poczęstunek.

W uroczystościach zamkowych udział wzięło około 300 gości z kraju i zagranicy. Byli wśród nich m.in.: Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda, Wicemarszałek Senatu Bogdan Borusewicz, Prezes Trybunału Konstytucyjnego Julia Przyłębska, Pierwsza Prezes Sądu Najwyższego Małgorzata Manowska, Prezes Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych Joanna Lemańska, Prezes Najwyższej Izby Kontroli Marian Banaś, Rzecznik Praw Obywatelskich Marcin Wiącek, Przewodnicząca Krajowej Rady Sądownictwa Dagmara Pawełczyk-Woicka, Wiceprezesa NSA, byli Prezesi NSA: prof. Adam Zieliński, prof. Roman Hauser, prof. Janusz Trzcíński oraz prof. Marek Zirk-Sadowski, prezesi wojewódzkich sądów administracyjnych, sędziowie i pracownicy sądów admini-

stracyjnych, przedstawiciele polskich władz państwowych, wymiaru sprawiedliwości, korporacji prawniczych.

Międzynarodowy wymiar obchodów 100-lecia podkreśliła obecność Wiceprzewodniczącego Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej Larsa Bay Larsena, Pierwszego Rzecznik Generalnego Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej Macieja Szpunara, prezesów i wiceprezesów europejskich rad stanu i najwyższych sądów administracyjnych z: Belgii, Czech, Estonii, Finlandii, Francji, Grecji, Litwy, Luksemburga, Niderlandów, Niemiec, Słowenii, Słowacji, Węgier, a także prezes Kasa-cyjnego Sądu Administracyjnego w Sądzie Najwyższym Ukrainy.

Dopełnieniem przedstawionych wyżej uroczystości w *Collegium Nobillium*, katedrze warszawskiej i na Zamku Królewskim w Warszawie były także inne przedsięwzięcia i wydarzenia, dzięki którym jubileusz 100-lecia zyskał wyjątkową oprawę. Dość wspomnieć, że w związku z obchodami 100. rocznicy utworzenia NTA przygotowano okolicznościowe: kalendarz ścienny, etiudę filmową¹¹, ogólnodostępną wystawę w foyer NSA¹², wybito okolicznościowy medal, 23 października 2022 r. do obiegu wypuszczono okolicznościową kartę pocztową¹³; uhonorowano zasłużonych sędziów i pracowników NSA odznaczeniami państwowymi i medalami okolicznościowymi czemu towarzyszyły wykłady poświęcone NTA i jego sędziom¹⁴.

Obchody 100-lecia sądownictwa administracyjnego były niezwykle uroczyste, godne, odpowiadające randze (i osiągnięciom) przedwojennego Trybunału, Instytucji ich gospodarza i organizatora (Naczelnego Sądu Administracyjnego), jak również wadze jubileuszu.

¹¹ Etiuda jest dostępna na stronie internetowej NSA. <https://www.nsa.gov.pl/rocznica.php>.

¹² W gmachu NSA wystawa zyskała nową aranżację. Większa przestrzeń wystawiennicza pozwoliła przedstawienie w szerszym wymiarze pamiątek i dokumentów związanych z NTA i jego sędziami, w tym także takich, które publicznie były prezentowane po raz pierwszy.

¹³ Autorem projektu jest Roch Stefaniak. Koncepcję merytoryczną całości przygotowali pracownicy NSA Przemysław Florjanowicz-Błachut i Anna Rossmann. Zob. <https://www.kzp.pl/index.php?artykul=kat-cp-2022-cp1984>.

¹⁴ W dniu 26 października 2022 r. w imieniu Prezydenta Rzeczypospolitej minister Andrzej Dera wręczył kilkudziesięcioosobowej grupie pracowników NSA Srebrne i Brązowe Medale za Długoletnią Służbę. W dniu 17 listopada 2022 r. medale okolicznościowe 100-lecia otrzymała grupa sędziów NSA w stanie spoczynku i pracowników tego Sądu. W trakcie obu wskazanych uroczystości wykłady wygłosił niżej podpisany.